

РЕЦЕНЗІЇ ТА НОВІ ВИДАННЯ

**РЕЦЕНЗІЯ НА ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ВИДАННЯ
З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В БОЛГАРІЇ**
Хакова Е., Москаленко В. **ПРОФ. МИХАЙЛО ИВАНОВИЧ
ПАРАШЧУК УКРАЇНСКИ СКУЛПТОР И ВИДЕН ОБЩЕСТВЕН
ДЕЕЦ (1878 - 1963) / Сборник документи, снимки и публикации. -
София: Парадигма, 2016. - 843 с.**

Рецензована книга «Проф. Михайло Іванович Парашчук українски скулптор и виден обществен деец (1878-1963)» - збірник документів, світлин і публікацій, що розкривають творчу та громадсько-політичну діяльність українського скульптора Михайла Парашчука, який у 1921-1963 рр. проживав у Болгарії. Основу збірника складають документи з особового архіву М. Парашчука, що зберігається в Центральному державному архіві (ЦДА) Болгарії, решта - документи і матеріали з фонду проф. Івана Шишманова Наукового архіву Болгарської академії наук (НА БАН), Болгарського історичного архіву, Софійського державного архіву й інших болгарських архівів. Книга побачила світ завдяки реалізації українсько-болгарського проекту, реалізованого українським дипломатом і науковцем Віталієм Москаленком та болгарським архівістом Еміне Хаковою. Дві їхні попередні роботи - «Українската еміграція в България след Първата световна война: документален каталог» (Софія, 2000) та «Проф. Михайло Іванович Парашчук українски скулптор и общественно-политически деец (1878-1963): научно-инвентарни опис на личния архив на проф. Михайло Парашчук ЦДА на Р. Б. Ф. 1717К» (Софія, 2007) - також стосувалися української еміграції.

Документальний збірник «Проф. Михайло Іванович Парашчук українски скулптор и виден обществен деец (1878-1963)» складається з передмов Надзвичайного і Повноважного посла України в Республіці Болгарія Миколи Балтажи, Віталія Москаленка «Летопис на изминалата епоха...» та Еміне Хакової «Как съхранихме и представихме културното наследство и паметта на скулптора Михайло Парашчук», восьми розділів, в яких подані біографічні документи про М. Парашчука, його службову, мистецьку й громадську діяльність, списку скульптурних робіт митця до його прибуття в Болгарію та болгарського періоду, резюме українською, російською й англійською мовами, бібліографії, переліку використаної літератури й архівних фондів, географічного й іменного покажчиків та ілюстрацій.

У передмові Миколи Балтажи йдеться про дипломатичну діяльність М. Парашчука, який був секретарем Дипломатичної місії Української Народної Республіки (УНР) в Естонії (м. Ревель), радником Посольства УНР в Берліні (с. 1). Він підтримував зв'язок із першим міністром закордонних справ УНР та Послом України в Болгарії Олександром Шульгиним. В архіві М. Парашчука зберігається їхній епістолярій, монографія О. Шульгина «L'Ukraine contre Moscou» (1935) з автографом автора. Під час візиту О. Шульгина в 1932 р. з нагоди відкриття пам'ятника М. Драгоманову в Софії М. Парашчук виконав бюст керівника МЗС УНР в еміграції. Автор передмови звернув увагу на те,

що у збірнику представлені документи щодо акредитації дипломатичного представника УНР в Болгарії та урочистого вручення ним вірчих грамот царю Фердинанду I (с. 66-69), а також численні документи про діяльність Посольства УНР в Софії у 1918-1921 рр.

У передмові В. Москаленка зазначено, що мета збірника - крізь призму документів показати життя, творчість і багатогранну громадсько-політичну діяльність Михайла Парашука, «особистості європейського масштабу, всебічно освіченого, видатного скульптора, який удосконалював мистецтво пластики в майстерні О. Родена» (с. 3). Опубліковані у збірнику документи хронологічно охоплюють період 1917-2008 рр. Автор передмови звернув увагу на низку документів, що висвітлюють діяльність М. Парашука як представника Українського товариства Червоного Хреста і Міжнародного товариства Червоного Хреста на Балканах і в Туреччині (с. 105-116). В. Москаленко стверджує, що більшість матеріалів збірника розкривають мистецьку та громадсько-політичну діяльність М. Парашука в Болгарії. Цікавими, на його погляд, є документи про політичне і культурне життя української еміграції в Болгарії у 20-40-х рр. ХХ ст., лідером якої певний період був М. Парашук. В. Москаленко зауважує, що велика частина документів вперше вводиться до наукового обігу (с. 4).

У своїй передмові Е. Хакова інформує про те, що загалом опубліковано 1240 сторінок оригінальних документів, з яких 334 документи, або понад 595 сторінок - з особового архіву М. Парашука в ЦДА (с. 7). Усі документи подані мовою оригіналу, без виправлень, із розкриттям скорочень у тексті.

У першому розділі збірника подані автобіографічні і біографічні документи, статті про М. Парашука та кореспонденція біографічного характеру, в тому числі автобіографія, написана скульптором 13.07.1959 р. (с. 9-11), довідка про М. Парашука заступника начальника Другого відділу Державної безпеки майора М. Цанкарського від 13.09.1954 р., яка закінчується наступним висновком: «Беручи до уваги те, що Михайло Іванович Парашук у минулому був крупним агентом німецької, польської і німецької розвідки й до цього часу він не розкритий як такий, тому не виключається, що й зараз він може працювати на капіталістичні розвідки» (с. 16-17). Власне, лише цей документ може служити доказом того, що життя українського скульптора в Болгарії було непростим.

Другий розділ присвячений службовій діяльності М. Парашука, зокрема його роботі у таборі для військовополонених у Раштаті та Вецлярі, на дипломатичній службі, представником Українського Червоного Хреста і Міжнародного Червоного Хреста на Балканах і в Туреччині. До розділу увійшли також документи та публікації в пресі про болгарсько-українські дипломатичні відносини, діяльність О. Шульгина й І. Шишманова на дипломатичній ниві, відгуки у болгарській пресі про болгарсько-українські економічні та культурні зв'язки 30-40-х років ХХ ст.

У третьому розділі йдеться про мистецьку діяльність М. Парашука. Тут представлені мистецька біографія, список його творів, творчі плани, угоди, листи тощо; документи про членство М. Парашука у творчих і професійних

організаціях, інформація про виставки, на яких демонструвалися його роботи, листування щодо виключення зі складу Спілки художників Болгарії, відгуки про скульптора та його творчість.

Найбільший за обсягом четвертий розділ характеризує громадсько-політичну діяльність М. Парашука в Болгарії: його зв'язок з українськими емігрантськими організаціями і комітетами, Українсько-болгарським товариством на чолі із І. Шишмановим, а згодом М. Арнаутовим; відомості болгарської й української емігрантської преси про М. Парашука, українські громадські організації в Болгарії, Українсько-болгарське товариство і болгарсько-українські культурні зв'язки. Цей корпус документів характеризує життєдіяльність української еміграції в Болгарії 20-40-х рр. ХХ ст.

У п'ятому розділі представлено листування М. Парашука з болгарським ученим М. Арнаутовим, українським науковцем І. Романченком, директором Львівської бібліотеки АН УРСР Є. Іванцевим щодо передачі посмертної маски професора М. Драгоманова і запитом щодо долі його архіву, що перебував у дружини вченого; листи Є. Дукельського, В. Касіяна, А. Німенка; листи родичів до М. Парашука: першої дружини Софії зі Львова від 08.06.1926 р., матері Анни Парашук з Варваринців від 23.01.1930 р., сестри Олени Парашук із Америки від 15.05.1946 р. (с. 423-432).

Документи шостого розділу присвячені другій дружині українського скульптора Цветані Пекаревій-Парашук. Крім документів, що стосуються самої дружини, її кореспонденції, подано епістолярій болгарського літературознавця й українця П. Атанасова щодо родини М. Парашука (с. 506-518).

У сьомому розділі представлені документи і відгуки про М. Парашука та його архів у болгарській й українській періодиці та в інтернеті після передачі його до Центрального державного архіву.

Восьмий розділ цікавий тим, що складається із документів про осіб, які емігрували з України після 1918 р. і вели активну наукову і громадсько-політичну діяльність у Болгарії в міжвоєнний період. Серед них - Євген Ващенко, Сергій Вілінський, проф. Володимир Воробйов, Анна Воробйова, проф. Василь Зав'ялов, Юрій Захарчук, проф. Дмитро Кишенський, інж. Іван Кондратенко, проф. Дмитро Крилов, Вадим Лазаркевич, Михайло Малецький, д-р Марія Маньковська, проф. Олександр Маньковський, проф. Анатолій Медведєв, проф. Венедикт Мякотін, Яків Петренко, проф. Михайло Попруженко, Георгій Рапопорт, Олександр Ратієв, проф. Георгій Рейн, Микола Ростовцев, Леонід Ходкевич, проф. Олександр Черевков, проф. Ілля Шапшал, Дмитро Шелудько та проф. Олексій Янішевський.

Укладачі збірника склали список скульптурних робіт М. Парашука за переліками, документами, світлинами, фактурами, угодами, протоколами, публікаціями у наукових виданнях та періодиці. До списку включені роботи митця, виконані ним ще до прибуття в Болгарію у містах Краків-Вавел, Львів, Варшава, Париж, Мюнхен, Київ, Відень, Раштат (с. 741-746). В Болгарії найбільше робіт М. Парашука зберігається в Софії (с. 746-761). Його роботи зустрічаються й у містах Бургас, Варна, Велінград,

Враца, Кирджали, Пазарджик, Перник, Пловдів, Провадія, Русе, Сапарева Баня, Стара Загора, Хасково. Більшість ілюстративного матеріалу запозичена переважно з особового архіву М. Паращука, решта - з інших джерел.

Документальний збірник «Проф. Михайло Іванович Парашчук українски скульптор и виден обществен деец (1878-1963)» - цінне джерело для дослідження українсько-болгарських відносин, історії української еміграції та її відомих діячів.

Видання збірника стало можливим завдяки спонсорам: виконавчому директору «ПРИСТА ОЙЛ» ЕАД (Софія) Мілену Кірілову Бойчеву та голові Ради правління «ПРИСТА ОЙЛ» ЕАД й одночасно Почесному консулу України в м. Русе Пламену Бобокову.

*Виконавчий директор
Спільки українських організацій Болгарії*

Антоніна Якімова